

## TRANSATLANTİK MÜNASİBƏTLƏR KONTEKSTİNDƏ AZƏRBAYCANIN ENERJİ SİYASƏTİ VƏ CƏNUBİ QAFQAZDA REGIONAL ƏMƏKDAŞLIQ PERSPEKTİVLƏRİ

GÜNEL ƏFƏNDİYEVƏ

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında  
Dövlət İdarəçilik Akademiyası "Tarix"  
kafedrasının baş müəllimi*

E-mail: efendigunel@gmail.com

Azərbaycan Respublikası həm ABŞ-nin, həm də Avropa İttifaqının (Aİ) enerji siyasətində mühüm mövqeyə malikdir. Buna səbəb onun strateji baxımdan Cənubi Qafqaz regionunda yerləşməsi və zəngin enerji ehtiyatlarına, xüsusilə təbii qaz və neftə malik olmasıdır. Azərbaycanın əlverişli coğrafi mövqeyi ölkəni Xəzər dənizindən enerji resurslarının qlobal bazarlara nəqlində əsas oyunçulardan birinə çevirir.

Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycanın enerji ehtiyatlarına xüsusi maraq göstərir və bu ölkə ilə enerji sahəsində əməkdaşlığı fəal şəkildə davam etdirir. ABŞ, Avropanın Rusiya qazından asılılığını azaltmaq məqsədilə Azərbaycanı alternativ enerji mənbəyi kimi dəstəkləyir. Bu kontekstdə, Cənub Qaz Dəhlizi (CQD) kimi genişmiqyaslı enerji infrastrukturunu layihəsi ABŞ-nin Azərbaycanla bağlı enerji siyasətinin əsas istiqamətlərindən birini təşkil edir. CQD Azərbaycanın "Şahdəniz" yatağından hasil olunan təbii qazın Türkiyə üzərindən Avropaya nəqlini təmin etməklə, enerji təchizatının şaxələndirilməsini və Avropanın enerji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsini hədəfləyir.

Bilirik ki, ABŞ, Cənub Qaz Dəhlizinin əsas elementlərindən olan Trans-Adriatik Boru Kəməri (TAP) və Trans-Anadolu Təbii Qaz Boru Kəmərinin (TANAP) tikintisini dəstəkləmişdir. Avropa İttifaqı da Azərbaycanın enerji resurslarının strateji əhəmiyyətini dərk edərək bu ölkə ilə enerji sahəsində fəal əməkdaşlıq edir. Aİ enerji təchizatını şaxələndirmək, tək mənbədən asılılığı azaltmaq və enerji təhlükəsizliyini gücləndirmək istiqamətində səylər göstərir [5.87]. Bu baxımdan, Cənub Qaz Dəhlizi Avropa İttifaqının enerji siyasətinin mühüm tərkib hissəsini təşkil edir. Layihə Xəzər regionu ilə Avropa bazarları arasında birbaşa əlaqənin qurulmasına şərait yaradır.

Aİ yalnız Cənub Qaz Dəhlizinin inkişafına siyasi və texniki dəstək verməklə kifayətlənməyib, eyni zamanda TAP və TANAP boru kəmərlərinə sərmayə də yönəlmişdir. Azərbaycanın təbii qaz tədarükü Avropa İttifaqının enerji təchizatını şaxələndirmə

strategiyasına mühüm töhfə verir və Rusiya qazına əhəmiyyətli alternativ kimi qiymətləndirilir.

Enerji sahəsində əməkdaşlıqla yanaşı, Azərbaycan həm ABŞ, həm də Avropa İttifaqı ilə daha geniş siyasi və iqtisadi tərəfdaşlıqlar həyata keçirmişdir. ABŞ və Aİ Azərbaycanın suverenliyini, müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü dəstəkləməklə, bu ölkə ilə əlaqələri Qərb dövlətləri kontekstində daha da möhkəmləndirmişdir.

Ümumilikdə, Azərbaycanın enerji ehtiyatları, xüsusilə təbii qazı və əlverişli coğrafi mövqeyi ölkəni həm ABŞ-nin, həm də Avropa İttifaqının enerji siyasətində strateji aktora çevirir. Xüsusilə, Cənub Qaz Dəhlizi Avropada enerji təchizatının şaxələndirilməsi və enerji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi məqsədi daşıyan əməkdaşlığın əsas diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu kontekstdə, Xəzər enerji resurslarının inkişafı ABŞ-nin maraqları çərçivəsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Enerji diplomatiyası artıq uzun illərdir ki, ABŞ-nin Cənubi Qafqazda iştirakında mühüm alət kimi çıxış etmişdir. O dövrdə ABŞ-nin əsas məqsədlərindən biri qlobal enerji təchizatının şaxələndirilməsi idi və Xəzər hövzəsinin enerji resurslarının inkişafı bu strategiyanın tərkib hissəsi kimi qiymətləndirilirdi.

Lakin son onillikdə qlobal enerji bazarlarında mühüm dəyişikliklər baş vermiş və bu dəyişikliklər Xəzər regionunun enerji resurslarının qlobal bazarlara verdiyi töhfəni müəyyən qədər kölgədə qoymuşdur. Yeni enerji texnologiyalarının inkişafı, bərpa olunan enerji mənbələrinin genişlənməsi və geosiyasi dinamika enerji sektorunun əvvəlki balansını dəyişdirmişdir. Buna baxmayaraq, Azərbaycanın enerji geosiyasəti və regional əməkdaşlıq potensialı hələ də ABŞ və Aİ üçün strateji əhəmiyyətini qoruyub saxlayır.

Xəzər enerji resursları ilə bağlı ən iddialı və müzakirə olunan məsələlərdən biri ondan ibarətdir ki, bu ehtiyatlar Avropanın Rusiya enerji idxalından asılılığını azalda bilər. Bu fikir uzun illərdir irəli sürülsə də, onun nəzəri cəlbədiciliyinə baxmayaraq, nə Avropada, nə də digər regionlarda geniş kom-

mersiya marağı doğura bilmişdir. Məsələnin həyata keçirilməsi üçün adekvat resurslar ayırmağa hazır olan dövlət sponsorlarının olmaması bu təşəbbüslərin reallaşmasına mane olmuşdur.

Avropa İttifaqı enerji baxımından Rusiya ilə dərin asılılıq münasibətlərinə malikdir. Məsələn, 2016-cı ildə Aİ-nin ümumi qaz istehlakının təxminən 34 faizi Rusiya qazı hesabına təmin olunmuşdur [5]. Xəzər regionunun enerji potensialı isə bu miqyasda əsaslı dəyişikliklər yaratmaq üçün kifayət qədər güclü resurs bazasına malik deyil. Üstəlik, Rusiya ilə Avropa arasında Baltik və Qara dəniz regionlarında aparılan tikinti işləri və yeni boru kəmərlərinin layihələndirilməsi Moskvanın Avropa enerji bazarındakı mövqelərini qorumağa davam etdiyini göstərir.

Qlobal enerji bazarında isə son illər əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verir. Enerji sektorunda tələb və təklif balansında ciddi dəyişikliklər müşahidə olunur və bu dəyişikliklər sektorda "enerji inqilabı" ab-havası yaratmışdır. Xüsusilə, qaya qazı (shale gas) hasilatı və qeyri-nüvə enerji texnologiyalarının inkişafı nəticəsində Qərb yarımkürəsində, xüsusilə də ABŞ-da üstünlük yaranmışdır. ABŞ bu sahədə texnoloji və hasilat baxımından liderliyini qoruyur, bu isə onun iqtisadi gəlirlərini artırmaqla yanaşı, daxili bazarda işsizliyin azalmasına və qlobal təsir imkanlarının artmasına səbəb olur [8:87].

Digər ölkələr bu sahədə müəyyən irəliləyişlər əldə etsələr də, texnoloji üstünlük baxımından hələ də ABŞ-dan geri qalırlar ki, bu da onların qlobal enerji bazarındakı rəqabətqabiliyyətini məhdudlaşdırır.

Neft ehtiyatlarının azalması dünyanın istənilən nöqtəsində baş verdikdə, neft hasil edən ölkələrə siyasi və ya hərbi müdaxilə üçün bəhanə tapmaq daha vacib və aktual məsələ halına gəlmişdir. Bu cür bəhanələrin yaradılması və müxtəlif vasitələrdən istifadə olunaraq strateji planların qurulması sahəsində Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ) xüsusilə ön plana çıxmışdır. Bəzi hallarda reallıqdan uzaq olan təhlükə ssenariləri süni şəkildə yaradılmış, geosiyasi müdaxilələrə əsaslandırıcı çərçivə kimi təqdim edilmişdir.

ABŞ bu məqsədlə transatlantik tərəfdaşlıq əlaqələrini, NATO-nu, "Sülh Naminə Tərəfdaşlıq" proqramını və müəyyən dərəcədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatını öz maraqlarının həyata keçirilməsi üçün alətə çevirmişdir. 2001-ci ildən sonra isə "terrora qarşı mübarizə" konsepsiyası ABŞ-nin xarici siyasətinin əsas narrativinə çevrilmiş və bu çərçivədə bütün ölkələrdən bu mübarizəyə qoşulmaq tələb

olunmuşdur. Bu yanaşmanı qəbul etməyən dövlətlər isə ya birbaşa düşmən, ya da qeyri-dost aktor kimi təsnif edilmişdir.

Bütün bu siyasətin arxasında, əlbəttə, daha dərin və real geosiyasi maraqlar dayanırdı. ABŞ-nin başlıca məqsədi qlobal enerji resursları üzərində nəzarəti gücləndirməklə iqtisadi hegemonluğunu möhkəmləndirmək idi. Eyni zamanda, Avropa İttifaqını enerji baxımından daha çox ABŞ-a bağlı vəziyyətə salmaq, bununla da onun müstəqil enerji siyasəti yürütmək imkanlarını məhdudlaşdırmaq strateji hədəflərdən biri idi. Bundan əlavə, ABŞ Çin, Hindistan və Rusiya kimi yüksələn güclərin enerji resurslarına çıxışını çətinləşdirməklə bu dövlətlərin iqtisadi inkişaf tempini ləngitməyi və onların beynəlxalq sistemdə təsir dairəsini zəiflətməyi hədəfləyirdi.

Bu yanaşma bir daha göstərir ki, enerji resursları yalnız iqtisadi dəyər kəsb edən təbii sərvət deyil, eyni zamanda qlobal güc balansında ciddi rol oynayan geosiyasi alətdir. Avropa İttifaqı və ABŞ-nin strateji məqsədlərindən biri Transqafqaz və Orta Şərq regionlarındakı enerji ehtiyatlarına və istehsal potensialına nəzarət etməkdir. Bu məqsədə çatmaq üçün, ehtimal ki, region ölkələrinin Avropa İttifaqına və NATO-ya üzvlüyü prosesi təşviq ediləcəkdir. Beləliklə, Qərb dövlətləri – xüsusilə ABŞ və Aİ – yüksələn gücləri əhatə edən bir siyasi və iqtisadi çevrə formalaşdırmaqla beynəlxalq münasibətlər sistemində oyun qaydalarını müəyyənləşdirmək niyyətindədirlər [2.15].

Bu yanaşmanın əsas məqsədlərindən biri yüksələn güclərin – xüsusilə Hindistan, Çin və enerji sahəsində potensial supergüc olaraq dəyərləndirilən Rusiyanın – inkişaf sürətinə nəzarət etməkdir. ABŞ və Aİ bu dövlətlərin dünya iqtisadiyyatında və qlobal siyasi sistemdə təyinedici aktor kimi çıxış etməsindən narahatlıq keçirir. Bu narahatlıq, həm də enerji resurslarının geosiyasi alətə çevrildiyi bir kontekstdə daha da aktuallaşır.

Rusiyanın zəngin enerji ehtiyatları ilə yanaşı, Hindistan və Çin kimi ölkələrin bu resurslara çıxış imkanları onların qlobal təsir gücünü artırmaqdadır. Bu çərçivədə İranın enerji resurslarının gələcəkdə bu ölkələrlə birgə istifadə olunması və onların enerji təhlükəsizliyinə töhfə verməsi, ABŞ və Aİ üçün strateji risk kimi qiymətləndirilir. İranın potensialı, Hindistan, Çin və Rusiya üçlüyünü qlobal güc mərkəzinə çevirə biləcək bir amil kimi nəzərdən keçirilir və bu səbəbdən İranın enerji resurslarının idarəsi məsələsi

təsadüfi müzakirə predmeti deyil, məqsədyönlü geosiyasi maraqların tərkib hissəsidir [9].

ABŞ-nin qiymətləndirməsinə görə, iqtisadi baxımdan potensial supergüc statusuna malik olan Avropa İttifaqından doğa biləcək strateji təhdid transatlantik əməkdaşlıq çərçivəsində nəzarət altına alınmışdır. ABŞ bu çərçivədə Avropa İttifaqının siyasi və enerji siyasətlərinə təsir imkanlarını qoruyaraq onun müstəqil strateji kurs formalaşdırmasının qarşısını almağa çalışır. Beləliklə, transatlantik əməkdaşlıq bir tərəfdən qlobal təhlükəsizlik məsələlərində koordinasiya vasitəsi kimi çıxış etsə də, digər tərəfdən Aİ-nin strateji muxtariyyətini məhdudlaşdırmaq alətinə çevrilmişdir.

İranın nüvə proqramına qarşı çıxmaq kimi müxtəlif səbəblərlə, başda Amerika Birləşmiş Ştatlari olmaqla, nüvə texnologiyasının əsas daşıyıcıları "sülh məqsədli" nüvə enerji istifadəsinin beynəlxalq nəzarət çərçivəsində tənzimlənməsinə erkən mərhələlərdə təşəbbüs göstərmişlər.[6] Bu yanaşma, bəzi ölkələrin nüvə enerjisindən dağıdıcı məqsədlərlə – ölüm və genişmiqyaslı dağıntı yaratmaq üçün – istifadə edə biləcəyi ehtimalına əsaslanır. Lakin belə risklərin idarə olunması ayrı-ayrı dövlətlərin deyil, bu sahədə mandatı olan beynəlxalq təşkilatların səlahiyyətində olmalıdır.

Bu kontekstdə ABŞ-nin əsas niyyətlərindən biri, ucuz və alternativ enerji mənbələrinə ümumi çıxış imkanlarını məhdudlaşdırmaqla, enerji üzərində regional və qlobal miqyasda strateji üstünlük əldə etməkdir. ABŞ-nin enerji siyasəti və təhlükəsizlik yanaşmaları bir növ "qlobal şahmat taxtası"nın qaydalarını müəyyənləşdirməyə yönəlmişdir.

Avropa İttifaqı ilə sərmayələrin, xidmətlərin və malların vahid bazar çərçivəsində integrasiyası, kapital axınlarının qloballaşmasına və ABŞ modelinə əsaslanan liberal kapitalizmin genişlənməsinə şərait yaratmışdır. Bu da ABŞ-a, iqtisadi və geosiyasi məqsədlərinə çatmaqda əlavə üstünlük qazandırmışdır. Beləliklə, ABŞ-nin qlobal investisiya imkanlarının güclənməsi və Avropa ilə iqtisadi sinxronizasiya, onun beynəlxalq sistemdəki liderliyini daha da möhkəmləndirmişdir.

Bütün bu proseslər, Qərbin – xüsusilə ABŞ-nin və onun transatlantik müttəfiqlərinin – siyasi və hərbi suverenlik imkanlarını artırmaqla, qlobal güc balansında hegemon statusunu qoruyub saxlamağa xidmət edir. Enerji, təhlükəsizlik və ticarət strategiyalarının bu şəkildə uzlaşdırılması, Qərbin dünya

nizamını öz maraqları istiqamətində formalaşdırmaq məqsədinə uyğun gəlir.

Enerji xərclərinin artması, Avropa İttifaqının (Aİ) enerji tədarükündə xarici asılılığını nəzarət altına almaq üçün daha güclü və integrasiya olunmuş bir "Avropa Enerji Siyasəti"nin yaradılması ideyasını gücləndirmişdir. Aİ-nin enerji siyasətinin tarixi əsasları kömür sahəsində Avropa Kömür və Polad Birliyini (AKPB) təsis edən 1951-ci il Paris Müqaviləsinə, nüvə enerjisi sahəsində isə 1957-ci il Euratom Müqaviləsinə dayanır. Bu çərçivədə Aİ artıq on ildən çoxdur ki, təbii qaz və elektrik bazarlarını liberallaşdırmağa çalışır. Məqsəd vahid və rəqabətə-davamlı Avropa enerji bazarının yaradılması olmuşdur, lakin bu proses gözlənilən nəticələri tam olaraq verməmişdir.

Aİ üzv dövlətləri arasında enerji siyasəti, xüsusilə nüvə enerjisinə investisiyalar məsələsində ətraf mühitə təsirlər və təhlükəsizliklə bağlı ciddi fikir ayrılıqları mövcuddur. Məsələn, bəzi ölkələr nüvə enerjisini iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə aləti kimi dəstəklədiyi halda, digərləri bu texnologiyanın təhlükəli və dayanıqsız olduğunu vurğulayır. Bu səbəbdən vahid enerji siyasətinin formalaşdırılması istiqamətində konsensus əldə olunması çətindir.

Bununla belə, Aİ daxilində vahid enerji siyasətinin ən böyük tərəfdarları Orta və Şərqi Avropa ölkələridir. Bu region dövlətləri enerji ehtiyaclarını – xüsusilə təbii qaz və neft – demək olar ki, tam şəkildə Rusiyadan qarşılayır və bu asılılıq onları enerji təhlükəsizliyi baxımından həssas duruma salır.

Digər tərəfdən, enerji siyasətində transatlantik fərqliliklər də diqqətəlayiqdir. ABŞ-da Barak Obama administrasiyası enerji siyasətinə ətraf mühitin qorunması prizmasından yanaşaraq bərpa olunan enerji mənbələrinə üstünlük verirdi. Lakin Donald Trampın prezidentliyi dövründə bu yanaşma dəyişmişdir. Tramp seçki kampaniyası və prezidentlik müddəti ərzində dəfələrlə ABŞ-da "yeni enerji inqilabı" başlatmağı planlaşdırdığını bəyan etmişdi. Onun enerji strategiyası əsasən neft, təbii qaz və kömür hasilatının artırılmasına, bu sahələrdə tənzimləyici mexanizmlərin sadələşdirilməsinə yönəlmişdi.

Bu fərqli yanaşmalar Aİ və ABŞ arasında enerji siyasətinin ekoloji, təhlükəsizlik və iqtisadi aspektlər baxımından necə müxtəlif istiqamətlərdə inkişaf etdiyini göstərir. Nəticədə enerji siyasəti təkcə iqtisadi məsələ deyil, həm də geosiyasi, ekoloji və texnoloji çalarlar daşıyan kompleks bir strategiya sahəsidir.

ABŞ Prezidenti Barak Obama rəhbərliyi dövründə bərpa olunan və yaşıllıq enerji sahələrinə üstünlük verərək, neft, təbii qaz və kömür kimi ənənəvi enerji mənbələrinin hasilatında məhdudiyyətlərə səbəb olan ciddi tənzimləyici tədbirlər həyata keçirmişdi. Onun enerji siyasəti çərçivəsində əsas məqsədlərdən biri istixana qazı emissiyalarının azaldılması və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə idi. Bu strategiya, “Təmiz Enerji Planı” (Clean Power Plan) kimi təşəbbüslərlə dəstəklənmiş və enerji sektorunda tədricən yaşıllıq keçidə yönəlmişdi [7:].

Lakin Donald Tramp administrasiyası dövründə bu siyasətdə ciddi dəyişikliklər baş vermişdir. Tramp, Obama dövründə qəbul edilmiş bir sıra ekoloji tənzimləmələri ləğv etmiş və ənənəvi enerji sektorunun – xüsusilə neft, təbii qaz və kömür hasilatının – stimullaşdırılması üçün yeni addımlar atmışdır [4]. Onun enerji siyasəti daha çox iqtisadi artım, enerji müstəqilliyi və sənaye sektorunun gücləndirilməsi məqsədlərinə yönəlmişdi.

D.Tramp administrasiyası iqlim dəyişikliyi ciddi təhlükə kimi qəbul etməmiş və bir sıra hallarda onu “uydurma” və ya “şişirdilmiş problem” kimi təqdim etmişdi. Bu yanaşmanın ən bariz nümunələrindən biri, 2018-ci ilin dekabrında Trampın ABŞ-nin 195 ölkə tərəfindən qəbul edilmiş Paris İqlim Müqaviləsindən çıxacağını bəyan etməsi olmuşdur. Qeyd edilən müqavilə 2016-cı ildə qüvvəyə minmiş və qlobal iqlim dəyişikliyinə qarşı birgə mübarizə çərçivəsini müəyyənləşdirmişdi. ABŞ-nin bu müqavilədən çıxışı beynəlxalq ictimaiyyətdə geniş tənqidlərə səbəb olmuş və Vaşinqtonun qlobal iqlim siyasətindəki liderlik roluna zərbə vurmuşdur [5].

“Cənub Qaz Dəhlizi layihəsi Azərbaycanın geosiyasi və geoiktisadi əhəmiyyətini artırmaqla yanaşı, Avropanın enerji təhlükəsizliyinə mühüm töhfə verir” [2:13]. Azərbaycanın enerji strategiyasının həm regional, həm də qlobal miqyasda oynadığı rol açıq şəkildə göstərir. Cənub Qaz Dəhlizi layihəsi (TANAP və TAP daxil olmaqla) Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə strateji tərəfdaşlıq münasibətlərində enerji diplomatiyasını əsas sütuna çevirib. Bu layihə vasitəsilə Azərbaycan yalnız enerji ixracatçısı deyil, həm də enerji təhlükəsizliyinin təminatçısı kimi çıxış edir və bu da onun beynəlxalq nüfuzunu artırır.

“Transatlantik münasibətlər kontekstində Azərbaycanın enerji ehtiyatları Qərbi ölkələrinin, xüsusən ABŞ və Aİ-nin enerji siyasətində alternativ və sabit mənbə kimi strateji dəyər daşıyır” [2:14].

Aygün Ələkbərova elmi məqaləsində Azərbaycanın transatlantik blok – yəni ABŞ və Aİ ilə münasibətlərində enerji siyasətinin oynadığı rolun şəxəli izahını təqdim edir. Enerji ehtiyatları yalnız iqtisadi mənfəət vasitəsi deyil, həm də siyasi və geosiyasi təsir alətinə çevrilmişdir. ABŞ və Aİ üçün Azərbaycanın neft və qaz ehtiyatları Rusiya və Yaxın Şərqdən asılılığı azaltmaq baxımından vacib alternativ mənbə rolunu oynayır. Bu da Azərbaycanın enerji siyasətini Qərb üçün etibarlı və siyasi baxımdan neytral partnyor modelinə çevirir.

Ermənistanla Azərbaycan arasındakı münaqişənin həlli və Azərbaycan ərazilərinin işğaldan azad edilməsi Cənubi Qafqaz regionunda geosiyasi düzəni əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirmiş və ölkələr arasında əməkdaşlığın inkişafı üçün yeni imkanlar açmışdır. Uzun illər davam edən münaqişə regionu qeyri-sabit vəziyyətdə saxlamış və bu qeyri-müəyyənlik bir çox hallarda xarici investorların regiona yönəlməsinə maneə yaratmışdır. Lakin mövcud reallıqlar fonunda iqtisadi inkişaf templərinin artması və investisiya fəallığının güclənməsi proqnozlaşdırıla bilər.

Yeni dövrdə regional əməkdaşlıq formatlarının inkişaf etdirilməsi zərurəti ortaya çıxır. Bu baxımdan, ticarət sahəsində maneələrin aradan qaldırılması, birgə müəssisələrin yaradılması, rəqəmsal iqtisadiyyatın genişləndirilməsi, nəqliyyat və turizm infrastrukturunun modernləşdirilməsi, həmçinin humanitar əlaqələrin dərinləşdirilməsi bütün region dövlətlərinin ortaq maraqlarına cavab verir.

2020-ci il dekabrın 15-də Ankarada Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi ilə Türkiyə Respublikasının Enerji və Təbii Sərvətlər Nazirliyi arasında Türkiyənin İğdır bölgəsindən Naxçıvan Muxtar Respublikasına təbii qazın nəqlinə dair Anlaşma Memorandumu imzalanmışdır. Bu əməkdaşlıq strateji enerji tərəfdaşlığının daha da möhkəmlənməsinə xidmət edir [10].

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan tərəfindən vurğulandığı kimi, daha genişmiqyaslı layihələrin reallaşdırılması üçün də real perspektivlər mövcuddur. Xüsusilə regionda Rusiya, Türkiyə, Azərbaycan, İran, Gürcüstan və, əgər siyasi iradə göstərilərsə, Ermənistanın da daxil ola biləcəyi “Altıpartiyalı Platforma”nın yaradılması təklifi gündəmə gətirilmişdir. “Altıpartiyalı Platforma” ifadəsi post-münaqişə dövründə regional əməkdaşlıq və enerji təhlükəsiz-

liyi kontekstində tez-tez istifadə olunur. Ermənistan rəhbərliyinin yeni regional reallıqları qəbul edəcəyi təqdirdə bu platformaya qoşulması mümkündür.[]

Bununla belə, Ermənistanın hazırkı mürəkkəb daxili siyasi vəziyyətini nəzərə alaraq, ilkin mərhələdə əməkdaşlığın bu ölkə istisna olmaqla – yəni “Platforma 5+1” formatında – davam etdirilməsi ehtimalı da ciddi şəkildə nəzərdən keçirilir. Bu platforma regional sabitlik, iqtisadi integrasiya və qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq üçün yeni bir zəmin formalaşdırma bilər [8].

Bu təşəbbüs sərhədlərin açılmasını, yeni nəqliyyat, iqtisadi və logistika əlaqələrinin qurulmasını nəzərdə tutur. Belə bir təşkilatın yaradılması təkcə Qafqaz üçün deyil, həm də Yaxın Şərq üçün sabitləşdirici xarakter daşıya bilər.

Gürcüstan bəyan edib ki, Rusiya onun ərazi bövlüyünü tanımayan qədər bu təşəbbüsün bir hissəsi olmayacaq. Gürcüstanın xarici işlər nazirinin müavini Laşa Darsaliya Gürcüstanın Birinci kanalına mü sahibəsində bildirib ki, Rusiya “beynəlxalq öhdəliklərini yerinə yetirməyə qədər” Gürcüstanın hər hansı birgə formatlarda iştirakı qeyri-mümkündür. Gürcüstanın sabiq Prezidenti Salome Zurbəişvilinin “Qafqaz Sülh Platforması” təşəbbüsü 11 dekabr 2020-ci ildə Gürcüstan parlamentinin ilk iclasında irəli sürülmüşdür [6].

Prezident Zurbəişvili çıxışında qeyd etmişdir ki, bu platforma Qafqaz ölkələri, xarici aktorlar və beynəlxalq təşkilatları bir araya gətirə bilər. O, həmçinin vurğulamışdır ki, platforma birgə infrastruktur, iqtisadi və mədəni layihələrin həyata keçirilməsini asanlaşdırma bilər və bölgənin nəqliyyat, kommunikasiya və energetika sahəsinə rolunu oynamaq üçün potensialını gücləndirə bilər [11].

Bu təşəbbüs Gürcüstanın regionda birləşdirici rolunu bərpa etmək və Cənubi Qafqazda sülh və əməkdaşlığı təşviq etmək məqsədi daşıyır.

Cənub və Qərb arasında siyasi tarazlıq Gürcüstana bütün təkliflərin birmənalı şəkildə rədd edilməsindən daha çox nəzərəcarpacaq fayda gətirə bilər. Bundan başqa, Yaponiya–Rusiya–Azərbaycan–Gürcüstan–Türkiyə–Avropa marşrutu üzrə yüklərin daşınması üçün Bakı–Tbilisi–Qars dəmir yolunun istismarına bir çox ölkələrin marağının artması, rəsmi Tbilisi tərəfindən müsbət qərarın qəbulu üçün signal ola bilər. Bundan əlavə, Rusiya artıq öz mallarını Türkiyəyə və daha sonra Avropaya daşımaq üçün Bakı–Tbilisi–Qars xəttindən fəal şəkildə isti-

fadə edir. Elə isə, Gürcüstan Prezidentinin özünün dediyi kimi, “Qafqaz ölkələrini, xarici aktorları və beynəlxalq təşkilatları bir araya gətirəcək” [9:161].

İran digər imkanları əldən verərək Amerika sanksiyaları divarına qarşı mübarizəni çoxdan dayandırıb. Demokratlar Partiyasından prezidentliyə namizəd Jou Bayden andiçmə mərasimindən sonra İranla nüvə sazişi üzrə danışıqlara qayıtmağa söz verib. Lakin bu, çox vaxt apara bilər və bundan başqa, ABŞ-ın İrana nə təklif edə biləcəyi hələ də böyük sual olaraq qalır.

Azərbaycanın enerji siyasəti təkcə iqtisadi maraqlar deyil, həm də siyasi və geosiyasi məqsədlərlə sıx bağlıdır. Transatlantik münasibətlər kontekstində Azərbaycanın enerji resursları həm ABŞ, həm də Avropa İttifaqı üçün alternativ enerji mənbəyi olaraq strateji əhəmiyyət daşıyır. Cənub Qaz Dəhlizi, TANAP və TAP kimi layihələr Azərbaycanın Avropa enerji təhlükəsizliyində etibarlı tərəfdaş rolunu möhkəmləndirmişdir. Eyni zamanda, bu layihələr Azərbaycanın özünün də siyasi müstəqilliyini və beynəlxalq nüfuzunu artırmışdır.

“Altıpartiyalı Platforma” təşəbbüsü və Gürcüstanın, İranın, Türkiyənin və digər regional aktorların bu platformadakı mövqeyi göstərir ki, enerji təhlükəsizliyi təkcə enerji ehtiyatlarının istifadəsi deyil, həm də regional sabitliyin və əməkdaşlığın inkişafı üçün vacib şərtidir. Ermənistanın bu əməkdaşlıqdan kənarda qalması isə regionda real təhlükəsizlik və integrasiya imkanlarının yalnız qismən reallaşmasına səbəb olur.

Nəticə etibarilə, Azərbaycan həm enerji diplomatiyası, həm də regional əməkdaşlıq təşəbbüsləri ilə Cənubi Qafqazda və daha geniş transatlantik məkan daxilində sabitlik və tərəfdaşlıq mühitinin qurulmasına töhfə verən əsas aktor kimi çıxış edir. Azərbaycanın bu mövqeyi enerji sahəsində olduğu kimi, beynəlxalq münasibətlər sistemində də strateji güc olaraq davamlı təsir imkanlarını artırır.

## ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Aras O.N. Əsrin müqaviləsi və onun Azərbaycan iqtisadiyyatına təsiri. \Journal of Academic Research Journal of Academic Research\ 30. 2006\ 41-59.

2. Aygün Əkbərova: “ Azərbaycanın enerji resursları Xəzər-Qarqə Dəniz regionunda geosiyasi vəziyyətin transformasiyasının mühüm katalizatoru kimi”\ Geosiyasət\ <https://geostrategiya.az/documents/2024/06/Jurna-1719387493.pdf>

3. Azad İsaədəninin "Azərbaycan və ABŞ: 21-ci əsrdə strateji tərəfdaşlıq 1991-2016 (Məqalələr toplusu. SAM) 2018. 910 s.

4. Hacızadə, E. Milli enerji strategiyası: konseptual əsaslandırma və perspektivləri. 2008. "Dirçəliş-XXI əsr", 2008, № 124 - 125. səh. 283. [https://elibrary.az/docs/jurnal/jrn2008\\_442j.htm](https://elibrary.az/docs/jurnal/jrn2008_442j.htm)

5. Energetika Nazirliyi . Azərbaycanın enerji siyasəti və beynəlxalq əməkdaşlıq. <https://minenergy.gov.az/az/beynelxalq-emekdasliq>

6. Gürcüstan Prezidenti : "Qafqaz sülh platforması yaradılmalıdır" [https://azertag.az/xeber/gurcistan-prezidenti\\_qafqaz\\_sulh\\_platformasi\\_yaradilmalidir-1663733?utm\\_source=chatgpt.com](https://azertag.az/xeber/gurcistan-prezidenti_qafqaz_sulh_platformasi_yaradilmalidir-1663733?utm_source=chatgpt.com) 11/12/2020

7. Frederick Starr and Svante E. Cornell "The South Caucasus: Transition, Development, and Geopolitics" <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/279777/1/1869377958.pdf>

8. Trump dönməndə ABD -nin enerji politikasının dəyişməsi beklənir. <http://www.trthaber.com/haber/dunya/trump-doneminde-abdnin-enerji-politikalarinin-degismesi-beklənir-281761.html>

9. Kostas Andriosopuluos and Gulmira Rzaeva "The Southern Gas Corridor and Its Role in European Energy Security. The New Era of Energy Transition of " \ <https://www.energymanagement-centre.eu/media/569837/thegcanditsimportance-forsoutheasteurope.pdf> / BP 2020

10. Stephen Blank "Transatlantic Relations and Regional Security in the South Caucasus" <https://dailycaller.com/2025/05/30/stephen-miller-tells-cnn-host-point-blank-to-stop-turning-lazy-assumptions-into-questions/>

11. [https://report.az/region-xeberleri/gurcistan-prezidenti-qafqaz-sulh-platformasi-nin-yaradilmasini-teklif-edib/?utm\\_source=chatgpt.com](https://report.az/region-xeberleri/gurcistan-prezidenti-qafqaz-sulh-platformasi-nin-yaradilmasini-teklif-edib/?utm_source=chatgpt.com)

12. <https://www.xalqqazeti.az/az/siyaset/211949-33-perspektivli-regional-emekdasliq-platformasidir>

## XÜLASƏ

Bu məqalədə Azərbaycanın enerji siyasəti və onun Transatlantik münasibətlər kontekstində geosiyasi əhəmiyyəti təhlil olunur. Tədqiqatda ABŞ və Avropa İttifaqının enerji təhlükəsizliyi strategiyalarında Azərbaycanın rolu, xüsusilə Cənub Qaz Dəhlizi layihəsinin geoiqtisadi və geosiyasi nəticələri dəyərləndirilir. Məqalədə həmçinin "Altıpartiyalı Platforma" təşəbbüsü fonunda regional əməkdaşlıq

imkanları, Gürcüstan və İranın mövqeyi, Ermənistanın iştirakı ilə bağlı dilemmalar araşdırılır. Enerji resurslarının nəqli, beynəlxalq sərmayələrin rolu və Azərbaycanın bərpa olunmaz ehtiyatlarının regional təhlükəsizlik strategiyası ilə inteqrasiyası əsas analitik xətti təşkil edir. Qlobal enerji bazarındakı dəyişikliklər fonunda Azərbaycanın həm regional güc mərkəzi, həm də etibarlı tərəfdaş kimi formalaşması elmi əsaslarla izah edilir.

**Açar sözlər:** enerji siyasəti, transatlantik, əməkdaşlıq, altıpartiyalı platforma, enerji təhlükəsizlik, regional inteqrasiya.

**Efendiyeva Gunel Mammad gizi**

*Senior lecturer of the Department of "History" of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan*  
E-mail: [efendigunel@gmail.com](mailto:efendigunel@gmail.com)

## Azerbaijan's energy policy in the context of transatlantic relations and prospects for regional cooperation in the South Caucasus

### SUMMARY

This article examines the energy policy of the Republic of Azerbaijan and its strategic importance within the context of transatlantic relations. It analyzes Azerbaijan's role in the energy security strategies of the United States and the European Union, particularly focusing on the geopolitical and geo-economic implications of the Southern Gas Corridor and related infrastructure projects such as TANAP and TAP. The study also evaluates the potential for regional cooperation through the proposed "Six-Party Platform," considering the positions of Georgia, Iran, and the challenges posed by Armenia's political stance. Furthermore, the paper explores the interplay between energy diplomacy, national security, and international investment, emphasizing how Azerbaijan integrates its hydrocarbon resources into a broader regional security strategy. Against the backdrop of global energy market transformations, Azerbaijan's emergence as both a regional power center and a reliable partner is substantiated. The article highlights how oil and gas reserves function not only as economic assets but also as geopolitical instruments, shaping the dynamics of cooperation and competition in the South Caucasus.

**Key words:** *energy policy, transatlantic, cooperation, sub-party platform, energy security, regional integration.*

**Эфендиева Гюнель Мамед кызы**  
*Старший преподаватель кафедры «История»  
 Академии государственного управления при  
 Президенте Азербайджанской Республики*  
*E-mail: efendigunel@gmail.com*

**Энергетическая политика Азербайджана в  
 контексте трансатлантических отношений и  
 перспективы регионального сотрудничества  
 на Южном Кавказе**

### РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается энергетическая политика Азербайджанской Республики и её стратегическое значение в контексте трансатлантических отношений. Анализируется роль Азербайджана в стратегиях энергетической безопасности Соединённых Штатов и Европейского Союза, в особенности внимание уделено геополитическим и геоэкономическим последствиям реализации Южного газового коридора и связанных с ним инфраструктурных проектов, таких как TANAP и TAP.

Отдельное внимание уделено потенциалу развития регионального сотрудничества через инициативу «Шестисторонней платформы», с учётом позиций Грузии, Ирана и политических ограничений со стороны Армении. В статье также рассматриваются взаимосвязи энергетической дипломатии, национальной безопасности и международных инвестиций, подчёркивается интеграция углеводородных ресурсов Азербайджана в более широкую стратегию региональной стабильности.

На фоне глобальных трансформаций в сфере энергетики обосновывается формирование Азербайджана как надёжного партнёра и регионального центра силы. Показывается, как энергетические ресурсы, помимо своей экономической ценности, выступают геополитическим инструментом влияния, формируя новую динамику сотрудничества и соперничества на Южном Кавказе.

**Ключевые слова:** *энергетическая политика, трансатлантический, сотрудничество, шести-*

*сторонняя платформа, энергетическая безопасность, региональная интеграция.*